

Arkæologisk Forum

Nr.35
2016

Gæsteskrivent

Nathalia Brichet og Frida Hastrup* 3
Hvad bruger vi tiden til?
Et antropologisk blik på samtidsarkæologi

Ida Westh Hansen og Marianne Rasmussen Lindegaard* 9
"Det virker..."
Brugerundersøgelse af Danmarks Oldtid i Landskabet

Niels Algreen Møller* 16
Store datasæt i dansk arkæologi
– Semistore datamængder byder på store udfordringer

Tema: Samtidsarkæologi

Redaktionen 22
Samtidsarkæologi
udfordrer vores tids- og kulturarvsforståelse

Tim Flohr Sørensen* 23
I tidens fylde
– samtidslevn og arkæologiske de/formationsprocesser

Cornelius Holtorf and Anders Högberg* 31
The Contemporary Archaeology of Nuclear Waste.
Communicating with the future

Björnar Olsen and Þóra Pétursdóttir * 38
Unruly Heritage:
Tracing Legacies in the Anthropocene

Anna S. Beck 46
Sporet og det arkæologiske materiale
Indtryk fra konferencen *On the trace. Passing, presence and the persistence of the past'*, Københavns Universitet, 22.-23. september 2016

Theis Zetner Trolle Jensen 49
Why 3D?
Challenges and solutions with the use of 3D visualizations in archaeology

Thorbjørn Kolbo, Jens Ole Platz og Katrine Axlev 52
Vikingeborgen Borgring
En udstilling om alt det vi endnu ikke ved

*Fagfællebedømt artikel

Sporet og det arkæologiske materiale

Indtryk fra konferencen *On the trace. Passing, presence and the persistence of the past*, Københavns Universitet, 22.-23. september 2016

I slutningen af september i år afholdt Arkæologi på Saxo-Instituttet, Københavns Universitet konferencen *On the trace. Passing, presence and the persistence of the past*. Konferencens omdrejningspunkt var 'sporet' (the trace), som begreb, og formålet var gennem oplæg og diskussioner at udforske de metodiske og analytiske dimensioner af konceptet. Konferencen havde et stærkt internationalt sigte med deltagere og oplægsholdere fra mange forskellige dele af verden. Det var to yderst indholdsrige og tankevækkende dage, hvor den gængse opfattelse af det arkæologiske materiale blev diskuteret og udfordret og et alternativ blev præsenteret.

Spor (-et, -ene)

1. synligt mærke på et underlag, efterladt af nogen eller noget, der har gået eller på anden måde passeret stedet fx et fodaftryk eller et hjulspor.
2. bane til tog, sporvogne m.m., bestående af to parallelle rækker jernskinner.
3. primitiv vej eller sti dannet med tiden ved gentagen færdsel.
4. bane til (kørende) trafik, ofte adskilt fra andre baner med streger el. lign.
5. livsbane; retning som nogen eller noget udvikler sig i, fx i moralsk henseende.
6. hold eller retning inden for et uddannelsesforløb, udbudt sideløbende med andre tilsvarende fx på en skole med flere klasser for hver årgang.
7. rille til at fastholde noget eller styre noget i den rigtige retning, fx på et stykke værktøj eller i en valse.
8. bestemt del af en (lyd)optagelse der typisk rummer en enkelt stemme eller et enkelt instrument, og som kan isoleres fra optagelsens øvrige dele og justeres med hensyn til fx volumen og tone.

(uddrag fra ordnet.dk)

Konferencen *On the trace. Passing, presence and the persistence of the past* indledtes af de to arrangører, Tim Flohr Sørensen, Københavns Universitet og Þóra Petursdóttir, University of the Arctic, Tromsø. Med udgangspunkt i ordbøgernes mangetydige definition af 'sporet' blev rammen for de efterfølgende to dage sat, og her blev der lagt op til en åben fortolkning af 'sporet' som begreb.

Programmet var bygget op omkring fire indbudte keynote-forelæsninger af henholdsvis Zoë Crossland

(Columbia University, USA), Anna Storm (Södertörn Universitet, Sverige), Gastón Gordillo (University of British Columbia, Canada) og Rodney Harrison (University College London, UK). Keynote-forelæsningerne blev suppleret med tretten kortere indmeldte oplæg samt god tid til fælles diskussion.

Med forelæsninger og oplæg blev deltagerne ført vidt omkring: fra nitratminer i Chiles højland, stående stenmonumenter i Madagaskars højland og fallosmuseet i Reykjavík til nedrivningen af Barsebäck, et suttetræ i Frederiksberg Have og norske langhuse fra jernalderen. Både forelæsninger og oplæg bidrog til at give en rig diskussion af koncepterne omkring 'spor', både som konkret fysisk tilstedeværelse, som analytisk begreb og som teoretisk koncept. Fremfor et referat af forelæsninger, oplæg og diskussioner vil jeg i det følgende videregive nogle af konferencens hovedpointer og diskutere, hvordan konferencens omdrejningspunkt, begrebet 'spor', spiller sammen med den konventionelle forståelse af det arkæologiske materiale.

Spor

'Spør' kan helt overordnet defineres som 'overleverede rester fra fortiden, der er tilstede i nutiden'. Typisk vil fortidens rester være til stede som fysiske levn, enten bevidst overleverede eller tilfældigt bevarede. De kan dog også være tilstede som negative indtryk af det, som var engang. Tænk bare på en trådt sti, som i princippet ikke er noget i sig selv (var aldrig planlagt), men opstod som aftryk efter utallige skridt og bevægelser ad den pågældende rute over tid.

På konferencen blev 'spor' eksemplificeret i forelæsninger og oplæg gennem så forskellige elementer som: stenmonumenter og forfædregrave, graffiti på

fængselsvægge, ideer om oldtidens Babylon, atomaffald, folkelige historier, arvegenstande, forsvundne skovlandskaber, aldrig færdiggjorte offentlige byggerier, suttetræer, fotografier, post-industrielle landskaber og jernalderens stolpehuller. Den brede palet afspejler i sig selv både begrebets mangfoldighed, og at der ikke er fuldstændig konsensus om dets definition.

Spor i en arkæologisk kontekst

Der er et tydeligt overlap mellem definitionen på 'spor' og hvad vi traditionelt forstår som 'det arkæologiske materiale' i og med, at begge betegner overleverede levn fra fortiden. En sammenholdning af de to perspektiver kan således gøre os klogere på, hvad der styrer den konventionelle forståelse af 'det arkæologiske materiale' og hvori det adskiller sig fra 'sporet' som koncept.

Arkæologi defineres gerne som et studie af menneskets fortid ud fra de materielle levn, som har overlevet (Bahn 2000:2). Målet med studiet af 'det arkæologiske materiale' er gennem de materielle levn at nå mere immaterielle aspekter af fortiden, så som fortidens mennesker, idealer og religion. Udgangspunktet vil dog altid være, hvad der har overlevet rent fysisk, som en rest af fortidens handlinger.

'Spor' lægger derimod op til en bredere forståelse af, hvad der overleveres. For ud over materielle spor kan spor også være immaterielle og optræde for eksempel som indtryk i sind eller hukommelse eller som en påvirkning på nutidens handlinger på baggrund af fortidens hændelser (Lucas 2010:347). 'Spor' rummer således i sit udgangspunkt både materielle og immaterielle aspekter og kan ses både som en rest og en effekt.

Spor i nutiden

Der hvor 'spor' som koncept for alvor adskiller sig fra den konventionelle forståelse af det arkæologiske materiale er ved konceptets orientering mod nutiden. Hvor det arkæologiske materiale er defineret ud fra, hvad det er resterne af – det vil sige, hvad det engang var – er 'sporet' defineret ved sin tilstedeværelse nu, i nutiden. 'Sporet' skal på den måde ikke alene forstås som en rest, der er efterladt fra fortiden, men i lige så høj grad som et fænomen, der skabes i nutiden (Lucas 2010:350).

'Spor' vil, ligesom det arkæologiske materiale, af gode grunde være fragmentarisk, ukomplet og selektivt. Hvor fragmenteringen i en konventionel tilgang til det arkæologiske materiale ses som et problem, som skal

overkommes gennem en rekonstruktion af det, som var, så ses fragmenteringen i forhold til 'sporet' ikke som problematisk i sig selv, men som en iboende kvalitet i og med, at det er *hvordan* det er tilstede – tilstedeværelsen i nutiden – som definerer selve sporet (Lucas 2010:357; Gonzalez-Ruibal 2013:31-33).

Spor optræder sjældent alene. Ofte er spor fra flere forskellige tider tilstede i samme overflade, i samme nutid. Derfor er 'spor' også tæt forbundet med begrebet 'palimpsest', som det blev nævnt i flere af konferencens oplæg. Palimpsest er oprindeligt et begreb, som stammer fra studiet af middelalderlige pergamenter. Pergamenter blev genbrugt, og selvom tidligere skrift blev fjernet, kunne dens aftryk ofte stadig læses gennem den nye tekst. Sammenblanding af ældre fragmentarisk tekst (evt. i flere lag) og ny tekst kaldes palimpsest. På samme måde har forskellige tider efterladt spor, som er tilstede i nutiden, en situation som er svarer til pergamentet. Begrebet palimpsest er på den måde meningsfuldt også i en arkæologisk kontekst (Lucas 2010:350-351). Begrebet palimpsest understreger, at det ikke nødvendigvis handler om hvert enkelt spor, men i højere grad om samspillet, sammenfletningen og eventuelt spændingen mellem de forskellige spor, som er tilstede.

Spor i fremtiden

I flere af konferencens oplæg blev tilstedeværelsen af spor beskrevet som 'materiel hukommelse'. 'Spor' kan påminde os om hændelser, oplevelser og følelser på godt og ondt (Olivier 2013). Minder kan være positive, men kan også være ting, som man hellere ville glemme og alligevel huskes på gennem den fysiske tilstedeværelse af sporet. Dette blev eksemplificeret på konferencen bl.a. i beskrivelsen af destruktionen af skovlandskaber i Argentinas Chaco-region forud for sojaproduktion, og i hvordan det post-industrielle landskab bliver ved med at minde os om fortidens industrielle produktion fx affaldet fra atomkraft-værker. 'Spor' kan på den måde også være noget, som nager, forstyrrer, irriterer og kradser. Dette var baggrunden for, at begrebet blandt andet blev sammenlignet med ar og med et pindsvin, som metaforer for det ambivalente forhold, vi kan have til fortidens spor.

Hvis man på den måde følger 'spor' som koncept, mindskes afstanden mellem fortid og nutid. Fortiden er ikke for længst overstået, men er også tilstede her og nu. Således fletter 'sporet' fortid og nutid sammen. Samtidig kan 'spor' gennem sin tilstedeværelse have betydning for forestillingen om fremtiden. 'Spor'

præsenterer 'the persistence of the past into the present, which have implications for how the future is imagined', som keynote-taler Zöe Crossland udtrykte det. 'Spor' indbyder dermed til en multitemporal forståelse af de materielle levn. Med andre ord så defineres 'spor' ved sin 'open-ended temporality', som konferencens arrangører også udtrykte det i det indledende oplæg.

En samtidsarkæologi?

Alt i alt betyder brugen af 'spor' som koncept en orientering af det arkæologiske blik mod nutiden frem for mod en distanceret fortid. Sporet lægger på den måde op til diskussion af nogle af de grundlæggende elementer, som arkæologien er bygget på ved at præsentere et alternativ. Kan vi se på det arkæologiske materiale på en anden måde?

Begrebet 'spor' åbner muligheden for formuleringen af en *arkæologi-i-nutiden* som alternativ til en arkæologi-af-fortiden-som-den-var (Harrison 2011; Olivier 2013; Witmore 2013). I en arkæologi-i-nutiden er det ikke meningsgivende alene at fokusere på at dechiffrere, hvor sporet stammer fra og dets op-rindelige kontekst, men derimod at forholde sig til den kontekst, som sporet er tilstede i i dag. Studiet af 'spor' er således i højere grad studiet af sporenes effekt frem for deres oprindelse. Spor kan således blive et centralt begreb i formuleringen af en arkæologi, hvor ting og materialitet er centrale, men hvor kronologien træder mere i baggrunden. Sporet repræsenterer på den måde et alternativ til den vel-kendte lineære, kronologiske fortælling. En arkæologi-i-nutiden skal ikke nødvendigvis erstatte en mere traditionel tilgang, men supplere og berige en sådan.

Jeg mener også at kunne se en tydelig fordel i perspektivet i forhold til at gøre arkæologien relevant i nutiden (Gonzalez-Ruibal 2013:2). Hvor der i dag ofte kæmpes en brav kamp for at sætte resultater fra nød-arkæologiske undersøgelser ind i nutidige sammenhænge og problemstillinger, kommer forsøgene ofte til at virke mere eller mindre 'påklistede'. Som jeg ser det, er det effekten af, at perspektivet starter i en distanceret fortid for derefter at skulle gøres nærværende.

Ved i stedet at tage udgangspunkt i hvad der er til stede nu og undersøge effekterne på nutiden af fortiden og for fremtiden, åbner det muligheden for at inkludere nutidige problemstillinger på en naturlig måde. På den måde kan en reorientering af det arkæologiske blik fra en fjern fortid mod nutiden

repræsentere starten på en samtidsarkæologi i den egentlige forståelse af ordet samtidighed.

Dette var de hovedpointer fra konferencen, som jeg fandt var relevante at bringe videre gennem at forholde dem til en mere konventionel forståelse af det arkæologiske materiale. Efter min mening tilbyder 'spor' et værdifuldt alternativ, selvom der er stadig mange aspekter, som skal udforskes, afklares og modnes, før en arkæologi-i-nutiden kan blive et egentligt operativt koncept i en dansk museums-virkelighed. Den aktuelle konference kan dog inspirere til at tage de første vigtige skridt.

Link

(ordnet.dk)

<http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=spor>
[tilgået 09.11.16]

Litteratur

Bahn, P. 2000

Archaeology – a very short introduction.
Oxford University Press, Oxford.

Harrison, R. 2011

Surface assemblages: Towards an archaeology *in and of* the present.
Archaeological Dialogues, 18:2, s. 141-161.

Lucas, G. 2010

Time and the archaeological archive.
Rethinking History, 14:3, s. 343-359.

Gonzalez-Ruibal, A. 2013

Reclaiming archaeology.
I: A. Gonzalez-Ruibal (red.): *Reclaiming Archaeology: Beyond the Tropes of Modernity*.
London: Routledge, s. 1-29.

Olivier, L. 2013

The business of archaeology is the present.
I: A. González-Ruibal (red.): *Reclaiming Archaeology: Beyond the Tropes of Modernity*.
London: Routledge, s. 117-129

Witmore, C. 2013

Which Archaeology? A Question of Chronopolitics.
I: A. González-Ruibal (red.): *Reclaiming Archaeology: Beyond the Tropes of Modernity*.
London: Routledge, s. 130-44.

Arkæologisk Forum er et fagligt tidsskrift der søger at sætte det arkæologiske fag ind i en større sammenhæng – både videnskabeligt og samfundsmæssigt. Her kan både arkæologisk faglige og fagpolitiske emner behandles og debatteres.

Skriv til Arkæologisk Forum:

Arkæologisk Forum modtager gerne bidrag. Kontakt redaktionen, og få råd og vink om indhold, læsere, formaliteter, deadlines m.v.

Fagfællebedømmelse:

Generelt bliver tekster i Arkæologisk Forum fagfællebedømt. Fagfællebedømte artikler er markeret med en stjerne (*) ved forfatternavnet.

Kontakt:

redaktion@archaeology.dk
www.archaeology.dk

© Forfatterne og Arkæologisk Forum.

Artikler, indlæg og billeder må ikke mangfoldiggøres i nogen form uden skriftlig tilladelse fra redaktionen.

Redaktion:

Mette Palm (ansv. redaktør)
Jette Rostock
Bo Jensen
Anna Beck
Ole Thirup Kastholm
Signe Lützu Pedersen
Morten Ravn
Susanne Klausholm Dolleris
Marie Lenander

Udgiver:

Foreningen af Fagarkæologer – FaF

Forsidebillede: Clash of times –
rundkørselsdysse, Ørsløv.

Foto: Birgitte Fløe Jensen©

Tryk og oplag:

Museum Vestsjælland trykker 250 stk.

Arkæologisk Forum udkommer:

maj og november

Abonnement og løssalg private:

165,- kr. årligt (2 numre)

82,50 kr. pr. nummer

ISSN 1399-5545

Foreningen af
Fagarkæologer
faf@archaeology.dk
www.archaeology.dk

Nr. 35
2016
Arkæologisk Forum